

Blaauwe beelden uit West-Afrika

Nadat ik in Zuid-Afrika een nieuwe wereld en ongekende horizons ontdekt had, werd mijn liefde voor het zwarte continent alleen maar groter. Ik ging het in het begin van de jaren tachtig iets noordelijker zoeken, in Benin, waar ik later nog verschillende keren naartoe gereisd ben. Daar maakte ik kennis met houten en terracotta beelden in een intrigerend blauw. Dat deze magische kleur ook de kwade geesten intrigeerde, is een diepgeworteld geloof dat eeuwen heeft standgehouden in deze regio. De beelden beschermden het dorp en hun dorpeelingen. Een unieke combinatie van broosheid en kracht.

Ik heb deze objecten verworven in 1982 tijdens één van mijn exploratietochten bij de Adja en de Fon in Benin. De palen zijn doorgaans rond de twee meter hoog.

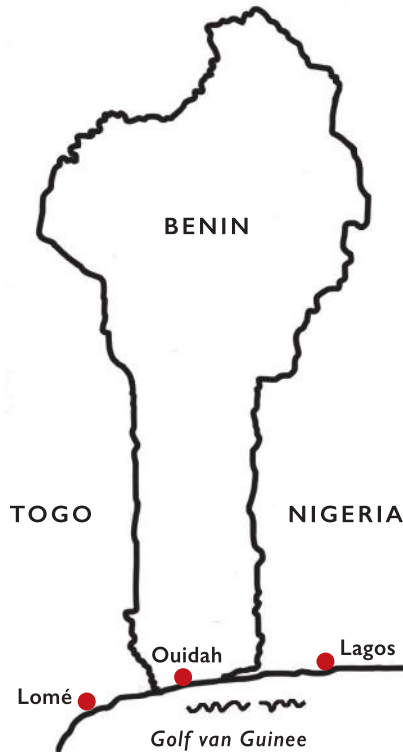
Benin is een ogenschijnlijk rustig en vredig land, palend aan Nigeria in het oosten en Togo in het westen. Aan de kust in Ouidah bezocht ik 'La Porte de Non Retour' ('De Poort Zonder Terugkeer'), het monument dat herinnert aan de honderdduizenden slaven die vanuit die plek verscheept werden naar Amerika. Door het landschap van Benin was ik niet zozeer gegrepen, maar ik raakte wel enorm geboeid door de culturen van de meer dan 60 volkeren die in Benin (en Togo) leven, waarvan de Fon, de Ewe en vooral de Adja (Aja) in het zuiden toch wel het meest bijzonder zijn.

Blauwe beelden

De Adja zijn historisch en taalkundig verwant met de Yoruba uit Nigeria. Met de naburige Fon-bevolking delen ze het geloof, de *vodun*. Het is bij de Adja dat ik voor het eerst de blauwe beelden zag, maar ook bij de Ashanti in Ghana, de Fon in Benin en bij de Nago op de grens van Benin met Nigeria zijn deze beelden ingeburgerd.

Wachters

De palen (zie afb. links), die traditioneel bij de ingang van het dorp onder een afdakje opgesteld waren, zijn onge-

veer twee meter hoog en worden *kudjo bocio* genoemd, wat 'wachters' betekent. Ze beschermen het dorp tegen kwade geesten, handhaven de krachten van de goden, de geesten en de voorouders en geven de dorpelingen innerlijke kracht om goedheid te verwerven. Om deze redenen zijn de palen getooid met allerlei fysieke hulpmiddelen: objecten van ijzer, koorden, kralen, schelpen, soms kleine dierenschedels, textiel... In de koker-vormige ijzeren pinnen bewaarde men

parfums. Bij grote ceremoniën werden ze aangestoken, niet alleen om de goden goedgezind te zijn, ook om de dorpelingen te overtuigen van hun macht.

Hoge status

De palen behoorden toe aan de 'fetisjeur', die onder de notabelen van het dorp de hoogste rang bekleedde. In functie van de status van het dorp waren de palen groter en imponanter.

De palen bestaan uit drie of vier gestapelde figuren, soms aan één zijde van de paal, soms zowel voor- als achterzijde. Het onderste beeld stelt moeder aarde voor, het tweede beeld is de verbinding met de dorpelingen en het beeld daarboven symboliseert het verlangen om in contact te komen met de voorouders. Het (eventuele) vierde beeld staat voor de communicatie met het universum, het onbereikbare, het ontoegankelijke, het alles omvattende.

Blauwsel

De blauwe kleur is hier ook een uiting van (positieve) magie en puurheid. Niet geheel toevallig is diepblauw-pigment sterk verwant aan het zogenaamde 'blauwsel' dat onze grootmoeders gebruikten om het wasgoed zuiver te maken.

Bert Garrebeek maakte vele reizen door Afrika en had tot enkele jaren geleden een galerie voor Afrikaanse kunst, Caravan Tribal, in Brussel.

Bijzonder en zeldzaam terracotta Ashanti-fetisj uit Ghana

Dit zeer bijzondere en zeldzame object van de Ashanti (h 38 cm) in Ghana heb ik op de kop getikt in 1982, tijdens een van mijn talrijke reizen naar West-Afrika. Het stond onder een afdak, niet ver verwijderd van een tempel van een fetisjeur, dicht bij het strand. Het fungeerde

als een soort orakel. De drie hoofden overschouwden het gebied. De magische 'lading' die zich tussen de hoofden bevond, beschermde de vissers die in hun boten passeerden tegen de kwade geesten en waarborgden een goede visvangst.

Terracotta koppel van de Adja; geluksobjecten

Dit terracotta koppel behoort toe aan de Adja. Deze beelden worden als geluksobjecten beschouwd, de Adja gebruiken ze om hulp en bescherming te vragen. In hun cultuur wordt de *voudou* (godheid) erkend voor zijn immense krachten en zijn heilzame energie. Ook al gaat het hier strikt genomen niet om archeologische objecten, toch zijn deze vaak ouder dan veel Afrikaanse objecten in hout. Het pottenbakken is een exclusieve taak voor de *vodunsi*, vrouwen die in dit ritueel zijn ingewijd. Zij genieten veel aanzien omwille van hun religieuze kennis en hun artistieke kwaliteiten. Het rituele aardewerk wordt meestal bewaard in de vodun-tempels of in andere heilige plaatsen, beschut tegen de invloeden van de weersomstandigheden. De klei wordt gebakken in een open vuur op een lage temperatuur, hetgeen deze

beelden kwetsbaar maakt. Dit technisch nadeel doet echter niets af aan hun uitzonderlijke kwaliteit. Ook hier weer blauw, een magische kleur voor de Adja. Ze hebben dankzij talloze offerandes vaak een opmerkelijk patina.

Onbekende en ongekende blauwe beelden

Mijn laatste reis naar het zuiden van Benin in 1985 leverde mij nog een ander merkwaardig beeldenkoppel op (man 42 x 30 cm, vrouw 42 x 26cm). Twee jaar eerder had ik in een tempel gelijkaardige beeldjes opgemerkt, maar de tempel was in vrij gevaarlijk gebied gelegen. Vragen stellen was er toen niet echt aan de orde.

Helemaal zeker ben ik nog steeds niet, maar ik heb een sterk vermoeden dat het beeldenpaar dat ik uiteindelijk in handen kreeg, toebehoorde aan de Adja of Fon. De zoon van de fetisjeur verkocht mij de beelden, omdat ze volgens hem 'niet meer voldeden aan de ver-

wachtingen van de dorpsbewoners'. Was het een authentieke teleurstelling of een goedbedoeld excuus om ze van de hand te doen, het blijft mij een raadsel. De uitleg van de verkoper bleef hoe dan ook vaag. Het is me dan ook nooit helemaal duidelijk geworden waarvoor deze beelden oorspronkelijk hadden gediend (en dus ook niet waarin ze na verloop van tijd 'faalden').

De nieuwsgierigheid blijft, maar ik moet toegeven dat ze mij misschien juist omwille van dat waas van mysterie bijzonder blijven intrigeren.

bertgarrebeek@gmail.com
bert@caravan-tribalart.com